

- роль у соціально-економічному розвитку України XVIII – першої половини XIX ст. – К., 1964. – 138 с.
12. Киевские губернские ведомости. – Киев. – 1841. – 19 июня.
 13. Щербатюк В. Чумацтво: торгово-візницький промысел українців // День. – 1999. – 16 липня.
 14. Соловійова Т. Розвиток промислового виробництва Правобережної України першої чверті XIX ст. – К.: Наукова думка, 1997. – 50 с.
 15. ЦДІА України. – Ф.442. – Оп. 1. – Спр. 4324.
 16. Лазанская Т.И. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы. – К., Наукова думка, 1989. – 113 с.
 17. Слабченко М.Є. Матеріали до соціально-економічної історії України XIX ст. – Харків: Держвидав України, 1927. – 276 с.
 18. Рожкова М. К вопросу о значении ярмарок во внутренней торговле дореформенной России (первая половина XIX в.) // Исторические записки. 1955. – Т.54. – С.291–298.

Богатчук С.С. УКРАИНСКОЕ ЧУМАЧЕСТВО В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В.

В статье на основе архивных и научных источников исследованы особенности формирования чумацкого промысла в первой половине XIX ст., которые состояли в том, что среди украинских ремесел и промыслов он был самым крупным, и сыграл важную роль в развитии внутренней и внешней торговле, сельском хозяйстве и промышленности.

Ключевые слова: чумак, чумацкий промысел, дороги, торговля.

Bogatchuk S. S. UKRAINIAN CHUMAK I NOLUSTRY

On the basis of archives and scientific sources the peculiarities of chumak industry development in the early century are determined in the article. It is carried out this industry was the largest among Ukrainian handicrafts and industries and played an important role in the development of domestic and foreign trade, agriculture and economy.

Key words: chumak inolustri, handicrafts, ways of connection, trade.

УДК 94 (477.4=162.1) «183/186»

С.Е. Баженова

СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ І ПОЛІТИЧНИЙ СТАН ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

У статті висвітлюються особливості суспільно-економічного й політичного розвитку польської меншини Правобережної України в умовах українського національного відродження.

Ключові слова: польська меншина, літературний процес, репресії, деполонізація, економіка.

Після поразки національно-визвольного повстання 1830-1831 року в польському суспільстві та його своєрідному барометрі – літературі відбувається пошук подальшого шляху розвитку. Романтична література переживає своєрідне роздвоєння. З одного боку, існує література «висока», пророча, революційна і яскраво романтична, яка виражала себе насамперед у поезії і поетичній драмі. Та розвивалась вона в еміграції. З іншого, – література «звичайна», призначена для задоволення скромніших запитів, які узгоджувалися з існуючими можливостями, з видавничим і політичним станом в краї, з цензурними обмеженнями, так би мовити, белетристика і театральний репертуар, що мав попит. Перша – послідовно романтична. Друга – готує, закладає реалізм, який наприкінці 40-50-х років XIX ст. займе панівне становище в польській літературі. Хоча слід відзначити, що саме в тих роках народились: «Пан Тадеуш» А.Міцкевича, «Беньовський» Ю.Словацького, «Небожественна комедія» З.Красінського та інші визначні твори, які стали окрасою не тільки польської, а й світової літератури.

Спеціальних досліджень з даної теми немає, хоча певні її аспекти висвітлювали С. Кеневич[1], Д. Бовуа[2], С. Баженова[3], В. Потульницький[4] та ін.

Процес розвитку нового капіталістичного укладу означав у такій сільськогосподарській країні як Польща, а також і в офіційно приєднаній у 1793-1795 рр. до складу Російської імперії

Правобережній Україні, прийняття культурологічних ідей через місто. У добу Просвітництва ту функцію виконувала Варшава, в першу чверть XIX ст. – Варшава, Вільно і Кременець. Однак значення тих центрів погіршилось після листопадового повстання 1830 року.

Вищі навчальні заклади були ліквідовані; єдиний університет у Кракові – реорганізований. Преса зазнавала утисків цензури і тільки в деяких осередках (Познань 1840–1845, Краків і Львів 1845) могла вільно розвиватись. Такою ж була ситуація з видавництвом книг і розвитком театру.

Польська еліта, що знаходилась в еміграції, могла вільно творити і друкуватись, однак її твори доходили в Польщу та Україну з великими труднощами, а з плином років вона слабше реагувала на злободенні проблеми краю.

Не могло розвиватись і культурне меценатство. У середовищі великої буржуазії переважно німецького і єврейського походження лише одинаки поступово звертались до культури. Матеріальною опорою для письменства, для преси, для мистецтва була, як і колись, шляхта. Кілька великих аристократів – Едвард Рачинський, Титус Дзялинський, Олександр Пшездзецький – ще намагались вирішувати якісь наукові й літературні проблеми, але жоден з них не міг уже створити осередка культурного життя. Абонентами журналів, основними покупцями книжок була й надалі шляхта, що з'їжджалась до міст на карнавали, ярмарки й контракти, і вже не дивно, що повість, новела, театральні постановки звертаються до того, власне, прошарку і його смаків та зацікавлень. Висока література ще затримується на селі в магнатських родин та в салонах високих державців.

Поезія не потрапляє до народу, хіба що обхідними шляхами, як костельні або солдатські пісеньки. Газетки були призначені для людей, які зможуть їх прочитати.

У цей час спостерігаються зміни в творчому середовищі. Літератори, журналісти, артисти, наукові працівники – у своїй більшості уже не шляхта, а інтелігенція, інколи навіть більш скромного походження. Цей прошарок стає носієм демократичних поглядів і ці погляди виражає у своїй творчості: чи то коли нагадує панівним класам про їхній обов'язок перед народом, чи коли стає поруч з народом до боротьби за його права. Занепад меценатства, осередків культурного й наукового життя призвів до занепаду точних наук та техніки, не сприяв розвитку малярства. Могли розвиватись лише ті галузі науки і мистецтва, які не вимагали великих інвестицій: філософія, література, музика. У названих галузях польська культура мала тоді непересічне значення, однак то був односторонній розвиток.

Література, зокрема, поезія, відразу після листопадового повстання продовжувала залишатися романтичною. То був романтизм заполітизований набагато сильніше, ніж до повстання: вільна форма і вся патетика були віддані на службу народній справі. Оборона прав народу і пробудження любові до Вітчизни, критика народних вад і визначення обов'язків Поляка – це витоки великої еміграційної поезії. Усі творці цієї поезії, названі пізніше «пророками», – Міцкевич, Словацький, Красінський – претендували на ту роль, хоча кожен розумів її по-своєму. Для Міцкевича головним завданням було самовдосконалення як варіант служіння Польщі і для справи її свободи. Для Словацького головною політичною проблемою від «Кордіана» аж до «Відповіді автору трьох псалмів» є засудження шляхти, яка зрадила повстання 1830 року і далі веде Польщу до загибелі. Красінський вбачав порятунок у зверненні до шляхетсько-християнських цінностей. Кожен з тих «пророків» мав своїх прихильників в еміграційних колах, широкі кола читачів якої в краї сподівались знайти в їхній поезії впевненість, сподівались брати з неї політичні вказівки на довгі десятиліття.

З любові до Батьківщини, з драматичної долі народу народились тоді чудові твори, хоча й такі різні. «Пан Тадеуш» – неповторна візія давньої Польщі, що уже відходила у небуття, але несла в собі зародок нової Польщі. Їдкий памфлет на царських прибічників у багатьох сценах III частини «Дзядів». Казкові сцени поем, драм Словацького – з відчутним політичним підтекстом. Змальована як в кривому дзеркалі візія майбутньої соціальної революції в «Небожественній комедії» Красінського. Перше покоління читачів холонуло, читаючи політичні заклики в тих творах. І сьогодні нас захоплює майстерність в описах природи у поемі «Пан Тадеуш», віртуозність дигресії в «Беньовському» Словацького. Чуттєвістю й артистичністю цієї поезії живе Польща і в наш день.

Після листопадового повстання під контролем цензури на перший план виходять консервативний, угодовський і старошляхетський напрямки в літературі. В історичній повісті

.....
(Г.Жевуський), чи в римованій поемі (В.Поль) прославляються старосвітські звичаї, висміюються чужоземні досягнення і навіть сам поступальний розвиток.

Особливу позицію займав Фредро, котрий, власне, у 1832-1835 роках написав чотири найкращі свої комедії з «Помстою» на чолі. Фредро був консерватором і угодовцем, але вмів так лагідно кепкувати з шляхетських звичаїв, що це не викликало в них обурення. Правда, це його не вберегло від нападок демократів і змусило припинити писати, що завдало чимало шкоди польській культурі.

Наростання революційної ситуації у 1840-і роки надихнуло молодше покоління літераторів стати виразником народних інтересів. «Циганерія варшавська», як їх називали, відкидала салонну літературу, протестувала проти облуди багатіїв і штучності міського життя, шукала правди і моральності на лоні природи, серед людей. Встали на охорону простого селянина Ю.Крашевський, Ю.Коженювський. З антишляхетськими памфлетами виступив А. Марцинківський. Із середовища «варшавської циганерії» вийшов також Ципріан Каміл Норвід, який залишив Польщу в 1846 році.

Від романтизму починається новий літературний вид – соціальна повість. Її головними представниками стали Юзеф Ігнаци Крашевський і Юзеф Коженювський, які писали свої твори з позицій позитивізму. Їх ранні твори мають риси романтизму, але вони вказують і на трагічність долі простої людини. Їх цікавлять також зміни, що відбуваються в шляхетському середовищі під впливом нових економічних обставин: розорення одних і збагачення інших представників шляхти, нові життєві шляхи незаможної шляхетської молоді. Конкурують з ними повісті Т.Т. Єжа (Зигмунта Мілковського), налаштовані дуже демократично, які пропагували незалежність Польщі. Однак такі твори недостатньо впливали на уклад шляхетського життя, але завдяки їм значно розширювалось коло читачів якісної літератури.

Польське суспільство в післяповстанський період відійшло від традиційних поміщицько-шляхетських структур, але йому було ще далеко до структур буржуазного типу. Шляхта уже не була замкнутим класом, її маєтки скуповують люди прості, але заможні. Проте поки це поодинокі випадки. До економічних справ беруться і аристократи, переважно по-дилетантськи [5]. Промисловість і торгівля залишаються, в основному, в руках почасти сполонізованих німецьких і єврейських підприємців [6]. У світі чиновників і адвокатів знаходить собі місце декласована шляхта, а селянин не може піднятися вище посади лісника і тощо. З декласованої шляхти походить більшість католицького духовенства.

Отже, міські установи, контори, фабрики, залізниці поповнюють люди найрізноманітнішого походження: тут серед службовців і робітників можна натрапити й на декласованого шляхтича.

Подібні процеси відбувалися і в Правобережній Україні, де польська меншина складала значний соціальний прошарок. Незважаючи на погіршення соціально-економічного й політичного становища польської общини у Правобережній Україні у зв'язку з репресіями з боку царату, вже в середині 30-х років XIX ст. в її складі утворилися відділки польського визвольного руху конспіративної організації «Віра, надія, любов» (керівник Каспер Мошковський) [7]. Ця організація увійшла згодом до розгалуженої в Польщі, Литві та Україні «Спілки польського народу» (керівник Шимон Конарський) [8]. Проте діячі даного підпільного формування на Поділлі, Київщині й Волині не зробили належних висновків з поразки повстання 1830-1831 рр. і, всупереч намаганням Ш.Конарського революціонізувати та демократизувати тут польський визвольний рух, рішуче відмовилися від цього й продовжували залишатись на відверто консервативних позиціях.

Не змогли їх здолати численні емісари польської політичної еміграції країн Західної Європи, які стали частими у Правобережній Україні у 40-50-ті роки XIX ст.

Загалом польський конспіративний рух 30-50-х рр. XIX ст. все-таки повільно радикалізувався і створив підґрунтя для чергового виступу поляків Правобережної України на підтримку повстання в Королівстві Польському. Уже в 1861 р. католики м.Кам'янця-Подільського провели в домініканському костьолі панахиду по жертвах польського повстання 1831 р. у Варшаві [9]. Наступного року польське дворянство краю звернулось до імператора Олександра II як до реформатора, з офіційним маніфестом, в якому, зокрема, наголошувалося, що «Дворяни Подільської губернії залишаються вірними основній польській ідеї... і тому бажають співробітничати з Польщею» й вимагали адміністративного приєднання Поділля до Королівства Польського [10]. У відповідь режим розпустив подільські губернські дворянські збори. Київський генерал-губернатор зажадав «подбати про повне витравлення польського

духу в Південно-Західному краї» [11]. Завчасні репресії самодержавства проти місцевої польської меншини не дали їй змоги організовувати збройну боротьбу на Поділлі під час повстання 1863-1864 рр. у Польщі. Однак на його підтримку вона проводила маніфестації, відповідну пропаганду, збирання коштів і зброї, формування підпільних повстанських осередків, делегування місцевих поляків у військо Королівства Польського тощо [12].

Поразка січневого повстання 1863 р. і його відлуння у Правобережній Україні змусили місцеву польську общину докорінно переглянути своє ставлення до українського народу, шукати порозуміння і компромісів у співіснуванні з ним та засобів виходу із соціально-політичної ізоляції. Протягом другої половини XIX ст. з'явилося нове покоління діячів польської меншини, яке всупереч консервативним колам аристократії й римо-католицького духовенства доклали чимало зусиль для нормалізації україно-польських відносин [13].

Активна участь поляків Правобережної України й, зокрема Поділля, в польському визвольному русі XIX ст., їхня опозиція до російського самодержавства, прагнення зберегти в регіоні панівну роль й сподівання на реставрацію Речі Посполитої в кордонах 1772 р. неминуче викликали стосовно них відчутну репресивну політику з боку офіційної влади. Так після розгрому повстання 1831 р. на Поділлі були скасовані дії положень Литовського статуту (1840 р.), ліквідовані польські навчальні заклади різного рівня (Кременецький лицей, гімназії, католицькі парафіяльні училища та школи), повністю скасована греко-католицька церква (1839 р.), закрито 19 костелів і 12 монастирів (залишено 92 римо-католицьких храмів, 69 каплиць і 6 монастирів) [14], заборонено вживання польської мови у державних установах та діловодстві [15], зберігати для особистого використання, ввозити з-за кордону й поширювати польську літературу антисамодержавного спрямування [16].

Натомість упроваджувалась політика зросійщення краю: російська мова ставала основною в усіх установах і в спілкуванні громадян, були засновані російські гімназії та інші освітні заклади, російська православна церква отримала найширшу підтримку й перетворилася в знаряддя боротьби з римо-католицькою конфесією та польською общиною взагалі.

Здійснюючи заходи з деполонізації польської меншини, царський уряд одночасно став на шлях ліквідації її шляхти, яка у своїй більшості була бідною і безземельною і практично не відрізнялась від становища місцевих селян [17]. 19 жовтня 1831 р. імператором Миколою I було видано Указ «Про однодвірців та громадян у західних губерніях», згідно з яким особи, що не подали документів й не мали відповідних постанов дворянських депутатських зібрань щодо дворянства, зараховувались до податних станів однодвірців чи громадян (у містах). До кінця 1833 р. у Подільській губернії було переведено з шляхти у стан однодвірців 30259 і у стан громадян 1762 особи [18]. Протягом 1834-1845 рр. у податні стани зараховано ще 36792 особи [19], а за період діяльності новоствореної Центральної геральдичної комісії у Києві під головуванням генерал-губернатора Д.Г.Бібікова у 1839-1845 рр. було позбавлено дворянства ще 8950 шляхетських родин [20].

Поступово ця декласована верства майже повністю розчинилася у місцевому селянському середовищі й була деполонізована.

Крім того, царський уряд проводив у 30-50-х роках XIX ст. цілеспрямовану політику обмеження і зменшення польського поміщицького та римо-католицького землеволодіння на користь російського і православної церкви. У 1832 році уряд створив спеціальні комісії для конфіскації земель, майна і капіталів у польських повстанців. Ними було секвестровано в Правобережній Україні 1124 маєтки з належними їм землями й 156226 селянами – кріпаками, які в переважній більшості були переведені у розряд державних [21]. Правда, уже протягом 1839-1842 р. імператор Микола I помилював 128 польських поміщиків – повстанців Правобережжя і повернув їм забрану державою власність. Водночас з метою обмеження економічного впливу в Україні польського капіталу 1839 року в м.Бердичеві було ліквідовано агентство Польського банку і натомість створено у Києві контору Російського державного банку, на який покладено обов'язок здійснювати усі фінансові розрахунки польських підприємців і землевласників [22].

Поразка польського повстання 1863 року викликала хвилю репресивної політики царизму проти місцевих поляків, яка неухильно впроваджувалась до початку XX ст. Зокрема, у Правобережній Україні було звільнено з державної служби майже всіх поляків, заборонено викладання польською мовою навіть у приватних освітніх закладах, поширювати книги польською мовою з історії та культури Польщі (протягом 60-80-х років XIX ст. за розповсюдження польської нелегальної літератури притягнуто до суду понад 110 осіб в м.

.....
Кам'янці-Подільському) [23], ліквідовані в Подільській губернії римо-католицька дієцезія, духовна семінарія, до 1870 року закрито тут 5 монастирів (залишено один у м. Вінниці), 26 костелів і каплиць [24]. Офіційна влада також вживала проти польської меншини відчутних економічних санкцій. У 60-70-ті роки XIX ст. у Правобережній Україні конфісковано у польських поміщиків 600 маєтків з 170001 десятинами землі, у тому числі на Поділлі – 133 маєтки з 51261 десятинами землі. З грудня 1865 р. полякам було заборонено у названому регіоні купувати землю у власність, окрім отримання її у спадок. У січні 1864 року введено спеціальний податок у розмірі 10% від річного прибутку з польських землеволодінь у краї, який у 1868 р. зменшено до 5% і збережено до початку XX ст. За рахунок цього, за образним висловом сучасників, «нечуваного податку на національність» [26] утримувались військові суди, арештовані й заслані до Сибіру поляки. Фактично ж ці побори мали за мету привести до економічного занепаду місцеві господарства поляків [27]. Проте з 70-х років XIX ст. царський уряд дозволив полякам купувати землю в Україні (розміром не більше 60 десятин), що, певним чином, призвело до стабілізації становища польської меншини на початку XX ст.

40-50-ті роки XIX ст. були періодом загострення соціальних суперечностей не тільки у власне польських землях, а й у Правобережній Україні, що стало наслідком кризи поміщицько-кріпосницької системи. У боротьбу проти неї активно залучилися селянські маси й ремісники. Загострення соціальних суперечностей супроводжувалось наростанням у народних масах прагнення до відновлення національної незалежності. У 1846-1848 рр. у країні спостерігається новий підйом національно - визвольного руху. Особливої гостроти соціальні суперечності досягають на кінець 50-х років. Вони переплітаються з боротьбою за національне визволення і призводять до повстання 1863 р. у Королівстві Польському, найбільш розвинутій в економічному і культурному плані частині Польщі.

В історії польської літератури 40-50-ті роки були перехідним етапом, що характеризувався складним переплетінням романтичного і реалістичного напрямку, який тільки зароджувався.

Револьюційний романтизм, який тривалий час був володарем дум читачів, продовжує в той час залишатись провідним методом для багатьох відомих поетів, що проживали як в еміграції, так і в самій країні (Ю. Словацький, Р. Бєрвінській, С. Гоцинський та інші) [28].

Дійсність середини XIX ст. ставить перед польськими письменниками нові проблеми: становище селянина, його соціальний конфлікт з поміщиком; життя міської бідноти, ремісників, що поступово займають все більше місця в суспільстві; декласація шляхти і поповнення нею інших прошарків народу; перехід на все більш консервативні позиції польської аристократії, її моральний занепад і тощо.

Ми не стверджуємо, що всі ці проблеми були абсолютно чужими для романтизму. А. Міцкевич [29], Ю. Словацький [30], С. Гоцинський [31] прагнули висвітлити у своїх творах тяжкий стан селянства, його ненависть до поміщиків, а також процеси, які відбувались в середовищі шляхти у міру проникнення в село капіталістичних відносин.

Звернення до соціальної проблематики тягло за собою формування реалістичних елементів у творчості письменників. Однак романтики ще не усвідомлювали закономірностей життя суспільства, вони могли лише «вгадувати таємниці» життя [32]. Тому соціальні проблеми набували в їхній творчості суб'єктивного вираження.

Окрім того, нові проблеми, висунуті дійсністю 40-50-х років, а водночас і нові соціально-психологічні типи, вимагали свого глибокого осмислення й аналізу. Головним завданням літератури того часу стає змалювання соціальної дійсності в її контрастах і суперечностях, а також життя простих людей і їх внутрішнього світу.

У 40-50-ті роки в польській літературі починає формуватись реалістичний метод, що дозволяв письменникам проникнути в саму суть явищ, пізнати приховані механізми подій, закономірності життя суспільства. Замість героїв з абстрактними рисами характеру поступово з'являються реалістичні образи людей, чії думки, почуття, вчинки мотивуються часом, середовищем, історичними обставинами.

З появою нових форм і методів відображення дійсності відбуваються зміни в системі жанрів. Зникає псевдокласична трагедія та історична драма, які втратили своє значення в нових умовах. Втрачає своє панівне становище і романтична драма. І лише романтична поема і лірика зберігають актуальність. Однак в цілому поезія поступається місцем прозі. А з прозаїчних жанрів перше місце посідає роман, і на 40-50-ті роки XIX ст. якраз припадає процес утвердження роману. Проте це вже не сентиментальний роман, який почав витіснятись ще у 20 -

ті роки XIX ст. побутовими романами. Водночас це не історичний роман, який створювали тоді Ю.У. Немцевич, Ф.Бернатович та інші. Провідними стають побутовий і соціально-побутовий романи, автори яких, намагаючись перемогти умовність і схематизм прийомів авантюрного чи любовно-авантюрного романів, беручи в основу сюжетної побудови не серію «пригод» героїв чи їх абстрактно-умовних любовних переживань, а реальні соціально-психологічні колізії, які породжуються побутом і мораллю суспільства, тими соціальними процесами, які в ньому відбуваються.

Поразка польського повстання 1830-1831 рр., а також народні виступи у Польщі 1848 р., активний процес формування української нації неминуче позначилися на світоглядних позиціях прогресивної польської інтелігенції, доля якої була пов'язана життям і творчістю з Україною. Саме вони створили «українську школу» в польській літературі, яка еволюціонувала то вліво, то вправо, то консолідуючись, то розпадаючись, і проіснувала до початку XX ст., а її відлуння збереглося і розвинулося в нинішній Польщі.³³

Якісно новим здобутком «української школи» в польській літературі другої половини XIX ст. стала українофільська діяльність Ю.І. Крашевського, М.Грабовського, А. Марцинківського, Ю.Ролле, Г.Жевуського, З.Мілковського (Т.Єжа), Ю.Коженювського та інших [34]. Українська тематика в їхній творчості посідала чільне місце і своєю вагомістю вельми прислужилась поліпшенню добросусідських взаємин і заклала міцний фундамент їх подальшого розвитку і вдосконалення аж до нашого часу. У більш широкому плані, завдяки українським тенденціям, польська література даного періоду здобула собі визнання усеї цивілізованої Європи [35].

Отже, у XIX – на початку XX ст. у Правобережній Україні склалася своєрідна ситуація: з одного боку, російське самодержавство прагнуло всіляко зменшити соціально-економічний, політичний та ідеологічний вплив польської меншини й, отже, закріпити своє право за даним регіоном, розчистити шлях до його русифікації. З другого, місцева польська меншина намагалася обґрунтувати своє існування і необхідність свого верховенства над українцями й іншими етнічними групами краю, сподівалась на повернення Поділля, Волині й Київщини, як колишніх «східних кресів», до складу Польщі, прагнула ідеалізувати «цивілізаторську», «культуртрегерську» місію Речі Посполитої в українських землях [36].

Такий погляд на Правобережну Україну й інші так звані «східні креси» повністю відповідав духу тодішньої польської історичної науки, яка, спираючись на науковців з місцевих поляків, взяла ініціативу в свої руки у першій половині XIX ст. у регіональному дослідженні Київщини, Волині й Поділля і випередила російську та українську історичну науку з вивчення та публікацій документів з минулого цієї української землі.

Проте упереджені погляди більшості польських істориків і краєзнавців того часу на Поділля, Волинь і Київщину корегувалися діяльністю та творчістю «української школи» в польській літературі 20-80-х рр. XIX ст. [37], яка в 40-і роки стала на шлях реалізму. Об'єктивними причинами переходу стали: поразка листопадового повстання 1830–1831 рр.; поразка революцій 1848 року в ряді країн Європи; проникнення капіталістичних відносин у суспільство, репресії з боку царату; посилення цензури, декласація шляхти. Звернення до реалістичного показу життя українського народу, його проблем, побуту, сприяло зближенню взаємовідносин між польським і українським народами в період становлення української нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Kieniewicz S. Historia Polski. – Warszawa, 1970. – S. 284.
2. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак, ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863). – К., 1996.
3. Баженова С.Е. Від романтизму до реалізму. «Українська школа» в польській літературі 20-90-х років XIX ст.: етапи діяльності, історія України в творчості її представників. Монографія / Стефанія Баженова. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2009. – 400 с.
4. Потульницький В.А. Українська світова історична наука: рефлексії на межі століть / Потульницький В.А. // УІЖ. – 2000. – №1. – С. 3–20.
5. Rolle J. Ostatni dragomani Rzeczypospolitej // Swiat. – 1892. – nr. 6–7.
6. Kieniewicz S. Historia Polski. – Warszawa, 1970. – S.284.
7. ЦДІАУК. – ф.252, оп.1, спр.86, арк. 104–107; спр.109, арк. 1–43; спр.227, арк. 32–35.
8. Там само. – ф.470, оп.1, спр.86, арк. 1–7; спр.88, арк. 2–15; спр.181, арк. 31–37.
9. ДАХмО. – ф.228, оп.1, спр.3495, арк. 2–3.
10. ДАХмО. – ф.228, оп.1, спр.2414, арк. 1–5.

11. ДАХмО. – ф.228, оп.1. спр.2414, арк. 5.
12. Мазурик Є.В. О педагогической деятельности Н.И.Пирогова в Каменце-Подольском // Советское здравоохранение. – 1981. – №9. – С.78–79.
13. Баженова С.Е. Юзеф Ролле. – Кам'янець-Подільський, 2002.
14. ДАХмО. – ф.675, оп.2, спр.5, арк. 5–20.
15. Мельник Е.М. Поразка польського повстання 1830–1831 рр. і посилення русифікації на Поділлі // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Зб.наук.праць. – Хмельницький, 1990. – С.167.
16. ЦДІАУК. – ф.442, оп.833, спр.160.
17. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю / Авт.: Л.В.Баженов, І.С.Винокур та інші. – Хмельницький: Облполіграфвидав, 1990. – С.89.
18. Beauvois D. Polacy na Ukrainie. 1831-1863. Szlachta polska na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie. - Paryż, 1988; Переклад українською мовою: Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863). – К., 1996.
19. Там само. – С.121.
20. Там само. – С.125.
21. Баженова С.Е. Юзеф Ролле. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С.39.
22. Турчинович О. История сельского хозяйства России от времен исторических до 1850 г. – СПб., 1852. – С.42.
23. ЦДІАУК. – ф.317, оп.1, спр.1432, арк. 1–7.
24. ДАХмО. – ф.228, оп. 1, спр. 2414, арк. 1–4.
25. Do dziejów Kamieńca Podolskiego (Z papierów pozostałych po śmierci pana dr. Antoniego J. (Rolle))// Przewodnik naukowy i literacki – Lwow, 1907. –Т. XXXV. – nr. 2. – S.120–142.
26. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. – Warszawa, 1972 – nr. 22. – S. 110–115.
27. Бовуа Д. Битва за землю в Україні 1863-1914. Поляки в соцієтнічних конфліктах. – К., 1989. – С.26.
28. Kalemka S. Wielka emigracja. – Warszawa, 1971. – S. 378.
29. Sudolski Z. Mickiewicz. Opowieść biograficzna. -Warszawa, 1997.
30. Sudolski Z. Slowacki. – Warszawa, 1996; Баженова С. Юліуш Словацький і Україна. – Кам'янець-Подільський, 2004.
31. Баженова С. Северин Гоцинський – представник «української школи в польській літературі 20-40 рр. XIX ст.» // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2002. – С.103–106.
32. Поспелов Г.Н. Спорные вопросы // Вопросы литературы. – 1958. – №3. – С.104.
33. Кирчів Р.Ф. Українця в польських альманахах доби романтизму. – К., 1965. – С.15–40.
34. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – на поч. XX ст. – Хмельницький, 1995. – С.101.
35. Козак С.Біля джерел польського українофільства // Вітчизна. – 1967. – № 6. – С.166.
36. Потульницький В.А. Українська світова історична наука: Рефлексії на межі століть // УІЖ. – 2000. – № 1. – С.9.
37. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України XIX – поч. XX ст. – Хмельницький, 1995. – С.101.

Баженова С.Э. ОБЩЕСТВЕННО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ПОЛЬСКОЙ МЕНШИНЫ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ В ПЕРИОД УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

В статье изложены особенности социально-экономического и политического развития польского меньшинства Правобережной Украины, освещены литературные процессы в период украинского национального возрождения.

Ключевые слова: польская меншина, литературный процесс, репрессии, деполонизация, экономика.

Bazhenova S.E. THE SOCIAL, ECONOMIC AND POLITICAL SITUATION OF POLISH MENSINE ON THE RIGHT-BANK UKRAINE DURING UKRAINIAN NATIONAL RENAISSANCE

In the article the features of social-economic and political development of the Polish minority of Right-bank Ukraine light up in the conditions of the Ukrainian national revival.

Key words: Polish minority, literary process, repressions, depolonizaciya, economy.